

פתח דבר

מדינת ישראל היא מדינה רבת־תרבותית אשר כחמישית מתושביה הם ערבים. בעשור האחרון ניכרת במדינה מגמה של החרפה ביחסים בין ערבים ליהודים ובה בעת גוברות ההפליה וההדרה של המיעוט הערבי. מגמות אלה מבליטות את הצורך בקבלת אחריות מצד ממשלת ישראל לגיבוש וליישום מדיניות של שילוב האזרחים הערבים בחיי המדינה, שתחתור לשוויון בינם לבין האזרחים היהודים, תוך הידברות עם המנהיגות הערבית.

דו"ח ועדת אור, שהוקמה בעקבות אירועי אוקטובר 2000, ביטא לראשונה הכרה רשמית של גוף ממלכתי בעומק ההפליה וההדרה הממוסדות שהיו מנת חלקם של האזרחים הערבים משחר ימיה של המדינה. רבים קיוו כי אירוע מכונן זה יחולל מפנה לטובה ביחס לערבים ויפתח פתח לשינוי מדיניותה של הממשלה כלפיהם. למעשה, המלצות הוועדה לא יושמו בעיקרן ובחלוף הזמן לא הורגש שיפור של ממש ביחסם של המדינה ושל מוסדותיה לאזרחיה הערבים. זאת אף שוועדת אור ציינה במפורש שהזנחת הטיפול בפערים בין שתי האוכלוסיות והמדיניות של "היעדר מדיניות" הם גורמים מהותיים - בצד גורמים אחרים - המזינים תחושות של תסכול וניכור בקרב הערבים.

היתרונות של מדיניות ממשלתית לשילוב ולשוויון הם רבים ושונים ורבה תרומתם למימוש אזרחות מלאה ושוויונית לכל אזרחיה של המדינה, יהודים וערבים. למדיניות זו נודעת חשיבות כלכלית, ביטחונית, מדינית וערכית.

אחריות ממשלתית לשוויון פירושה בין היתר מתן ביטוי לצורך בהסדרת היחסים בין הרוב למיעוט בישראל; הידברות מתמדת עם החברה הערבית; פיתוח חזון משותף לשתי האוכלוסיות; הוקעת ביטויים של הדרה, של אי־שוויון ושל גזענות; חקיקה מתקדמת; כינון מוסדות סטטוטוריים לשילוב ולשוויון; יצירת מרחבים משותפים וקידום קשרי גומלין ושותפויות בין הצדדים וכן נקיטת צעדים בנוי־אמון בין מוסדות החוק והממשל לבין הציבור הערבי.

עיצוב מדיניות נכונה מצריך מידע עדכני, ברור, מדויק וחסר פניות. מידע זה מצוי במקורות שונים: מאמרים, מחקרים אקדמיים וסיכומי ועידות וסימנרים. לצערנו, מידע רב זה אינו זמין תמיד.

אוגדן המידע - החברה הערבית בישראל הופק לראשונה בשנת 2009 כדי להציג מידע מעודכן, זמין ונוח הן לקהל הרחב והן לאחראים להתוויית המדיניות ולמימושה. מידע זה נועד להעמיק את הידע בתחום ולסייע בקבלת החלטות מבוססות ומושכלות. האוגדן הופץ למעגל רחב של קובעי מדיניות ומקבלי החלטות בממשלה ובכנסת וכן לנציגי האקדמיה, לגופי התקשורת ולקהל הרחב.

המהדורה השנייה שלפניכם כוללת שלושה פרקים חדשים: המורשת התרבותית, הדתית והלאומית-פוליטית של הערבים אזרחי ישראל; סוגיית הקרקעות; החברה הבדווית בנגב. בנוסף עודכנו הנתונים שהופיעו במהדורה הראשונה, הפרקים הורחבו ונוסף להם מידע עדכני.

גדולים הם האתגרים בהוצאת אוגדן שכזה לאור. רבים מן הנושאים המובאים כאן רגישים, טעונים ושנויים במחלוקת. עשינו כמיטב יכולתנו להציג מגוון של תפיסות ודעות ולהביא דברים בשם אומריהם. נעזרנו במאמרים ובמחקרים שנכתבו בידי גורמים שונים, יהודים וערבים כאחד, וכן בקוראים חיצוניים שתרמו להארת עניינים רבים מנקודות מבט שונות.

הפקת האוגדן הצריכה מאמץ ניכר ומתמשך של אנשים רבים וכולם ראויים לתודה ולהוקרה: ראשית, פרופ' יצחק רייטר מן המכללה האקדמית אשקלון, עורכו הראשי של אוגדן 2013 ומחברם של שניים מן הפרקים שנוספו לאוגדן - פרק 5 העוסק בסוגיית הקרקעות ופרק 10 הדין במורשת התרבותית, הדתית והלאומית-פוליטית - ועורכת המשנה, ד"ר אורנה כהן, עמיתת מחקר במכון למחקר ע"ש הרי ס' טרומן למען קידום השלום באוניברסיטה העברית בירושלים. תודתנו גם למר אריק רודניצקי מאוניברסיטת תל-אביב ולד"ר ת'אבת אבו-ראס מאוניברסיטת בן-גוריון, כותבי הפרק העוסק בחברה הבדווית בנגב. תודתנו שלוחה לד"ר אלי רכס, מחברו ועורכו הראשי של האוגדן במהדורתו הראשונה (2009), וכן למר אריק רודניצקי, עורך המהדורה הראשונה. תודה גם לקוראים החיצוניים, פרופ' ראסם ח'מאסי מן החוג לגאוגרפיה ולימודי הסביבה באוניברסיטת חיפה והמרכז לתכנון ולימודים בכפר כנא, ופרופ' עזיז חיידר, עמית מחקר בכיר במכון ון ליר ובמכון טרומן ומרצה במכללת דוד ילין בירושלים.

תודה מיוחדת שלוחה לתורמינו - משרד החוץ של גרמניה, קרן אלן ב' סליפקא, גרג ואן רוסהנדלר, קרן משפחת פרנקל וקרן משפחת הווארד וגרלדין פולינגר, אשר סייעו לנו להוציא אוגדן זה לאור.

אמנון בארי-סוליציאנו מוחמד דראושה

מנכ"לים שותפים, יוזמות קרן אברהם

ינואר 2013